

Վազգեն Ա Վեհափառը և հայկական սփյուռքը

Պողոսյան Լ. Ա.

Պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ Հայ եկեղեցու պատմության և եկեղեցաբանության ամբիոն (Երևան, Հայաստան)
lilithpoghosyan@yahoo.com

Վճռորոշ բառեր- սփյուռք, եկեղեցի, հովվական այցելություն, համայնք, կաթողիկոս, օտարերկրյա պետություններ, թեմ, հայ ազգ

Католикос Вазген I и армянская диаспора

Погосян Л. А.

Кафедра истории церкви и экклезиологии ЕГУ (Ереван, Армения)
lilithpoghosyan@yahoo.com

Резюме: Целью данной статьи является освещение визитов Католикоса Всех Армян Вазгена I в армянские колонии, а также наиболее важных результатов этих путешествий. В ходе изложения в основном использованы описательно-исторический и аналитический методы. В качестве одного из важных заключений следует отметить, что пастырские визиты католикоса имели большое значение как для укрепления позиций Армянской Апостольской Церкви, так и для обращения взора армянской диаспоры на родину, на Св. Эчмиадзин. В результате были реорганизованы и открыты несколько епархий, была упрочена связь действующих епархий с Первопрестолом, установлены новые отношения с церквями-сестрами и деноминациями. Его Святейшество внес большой вклад в восстановление армянской государственности, а также стоял у истоков Арцахской войны и освобождения Арцаха.

Ключевые слова: диаспора, церковь, пастырский визит, община, католикос, иностранные государства, епархия, армянский народ

The Activity of Vazgen A Catholicos in the Armenian Communities

Poghosyan L. A.

YSU, Department of Armenian church history and ecclesiology (Armenia, Yerevan)
lilithpoghosyan@yahoo.com

Abstract: The purpose of this article is to present the visits of Vazgen A catholicos to the Armenian communities. We used the descriptive-historical and analytical methods to present the article. As a summary, we should note that that Catholicos' visits had great importance to strengthen the Armenian Apostolic Church and to capture the eyes of the armenians of the Diaspora to the Motherland and Holy Etchmiadzin. As a result, a number of dioceses were reopened and opened, it was strengthened the relationship between the existing dioceses with the Mother See, re-established new relationship with the Sister Churches. His Holiness contributed to the restoration of Armenian statehood and he stood on the base of the war and the liberation of Artsakh.

Keywords: diaspora, church, pastor visit, community, catholicos, foreign states, diocese, armenian nation

Վազգեն Ա Պալճյանի կյանքի ուսումնասիրությունը հայ եկեղեցու պատմության առանցքային թեմաներից է: Ուշադրության է հատկապես արժանի նրա գործունեության լուսաբանումը ոչ միայն հայրենիքում այլ նաև հայկական սփյուռքում: Նա իր իմաստությամբ կարողանում է հայրենիքում ի շահ հայ առաքելական եկեղեցու օգտագործել խորհրդային իշխանությունների վարած քաղաքականությունը, իսկ Սփյուռքում՝ օտարերկրյա պետություններին: Վեհափառն իր երկարատև գահակալության ընթացքում ընդհանրապես բացառիկ ավանդ ունեցավ Հայաստան-Սփյուռք կապերի ամրապնդման գործում. դրա խոսուն

վկայություններն են չորս տասնամյակների ընթացքում նրա կատարած շուրջ 30 հովվապետական այցելությունները: Հատկանշական է, որ խորհրդային իշխանությունների վարած «երկաթե վարագույրի» ու կաղապարված գաղափարախոսության պայմաններում վեհափառի իսելացի գործելակերպի շնորհիվ «Մայր աթոռ» և «հայրենիք» հասկացությունները դարձել էին հոմանիշներ:

1956 թ. փետրվար-մայիս ամիսները վեհափառ հոր հովվապետական այցելությամբ էական իրադարձություններ եղան սփյուռքահայության ազգային-եկեղեցական կյանքում: Նորին վեհափառության այցի նպատակն էր

նան առավել մոտիկից ծանոթանալ սիյունքահայության ազգային-եկեղեցական կյանքին՝ ամրապնդելով նրա կապը ս. Էջմիածնի հետ: Հովվապետական այդ այցելության ընթացքում վեհափառը եղավ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանում՝ մասնակցելով հովվապետական ընտրության և օծման հանդիսություններին: Հակառակ իր գործադրած մեծ ջանքերի՝ Վազգեն Ա-ին չհաջողվեց լուծել Կիլիկիոյ կաթողիկոսության համախոհական թեկնածուի ընտրությամբ, որից հետո հայ եկեղեցու պառակտումը դարձավ դառն իրողություն, մի անբնական վիճակ, որը շարունակվում է մինչ օրս, թեև անհամեմատ նվազ լարվածությամբ կաթողիկոսական երկու աթոռների միջև:

Հարցի լուսաբանման տեսակետից չափազանց կարևոր վավերագիր է Հայկ Առաքելյանի՝ Կրոնական պաշտամունքների գործերի խորհրդի նախագահ Ի. Վ. Պոլյանսկուն 1956 թ. մայիսի 12-ին առաքված թիվ 27 զեկուցագիրը, որը հանգամանորեն ներկայացնում է Վազգեն Ա-ի արտասահմանյան ուղևորության մանրամասները և որոշ չափով լուսաբանում է Անթիլիասում կաթողիկոսական ընտրությունների ժամանակ ստեղծված իրավիճակը¹:

Անթիլիասից անմիջապես հետո Վեհափառն այցելում է Կահիրեի, Հռոմի, Միլանի, Վենետիկի, Լոնդոնի, Փարիզի և Մանչեստրի հայ եկեղեցիներ, այդ երկրների աշխարհիկ և հոգևոր բարձրաստիճան առաջնորդներին²: 1957 թ. հունվար ամսին, վեհափառ հոր շնորհիվ, Մայր աթոռին է վերադարձվում Ալեքսանդր Մանթաշյանի միջոցներով կառուցված նոր վեհարանի շենքը:

Հետաքրքրական է վեհափառ հայրապետի՝ ԱՄՆ հայկական գաղթօջախներ կատարած հովվական այցելությունները: Դրանցից առաջինը՝ 1960 թ. մայիսի 20-ից հոկտեմբերի 3, միասնական է դիտարկվում Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաներ և Ֆրանսիա կատարած այցով: Պաշտոնական հրապարակումից մեզ հայտնի է դառնում այն, որ պաշտոնական հանդիպում ԱՄՆ-ում Վազգեն Ա ունեցել է

Վաշինգտոնի քաղաքագլուխ Ռոբերտ Մեկլատոնին:

Այդ տարվա Էջմիածին հանդեսի հունիս ամսվա պաշտոնական հատվածում նշվում է, որ ԱՄՆ հայ գաղութը համախմբվել է երկու թեմերի շուրջ՝ Հյուսիսային Ամերիկայի հայոց Արևելյան թեմ, կենտրոն ունենալով Նյու-Յորքը, և Հյուսիսային Ամերիկայի հայոց Արևմտյան կամ Կալիֆոռնիայի թեմ՝ կենտրոն ունենալով Ֆրեզնոն:

Վազգեն Ա-ի հաջորդ այցը ԱՄՆ հայկական գաղթօջախ տեղի է ունեցել 1968 թ.-ին, հետևյալ կերպ՝ ուղևորություն արտասահման, հովվական այցելություն տալու Ավստրիայի, ԱՄՆ-ի, Կանադայի, Արգենտինայի, ՌԻբուզվայի, Բրազիլիայի և Ֆրանսիայի հայկական համայնքներին:

Այս հովվական այցելության ժամանակ էլ նույն թվականի ապրիլի 26-ին Նյու-Յորքում քաղաքապետ Ջոն Ֆ. Լինիսոզիին պաշտոնական ընդունելություն է կազմակերպում վեհափառ հայրապետի համար: Վազգեն Ա-ին Միացյալ Նահանգներում ամենաջերմ ընդունելությունն են կազմակերպում հայկական գրեթե բոլոր համայնքներում և եկեղեցիներում:

Շատ է հիշատակվում Վազգեն Ա վեհափառ հայրապետի 1987 թ.-ին ԱՄՆ կատարած հովվական այցելությունը, որի ժամանակ ԱՄՆ նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանի հետ հանդիպումը լուսաբանվել է ժամանակի հայտնի պարբերականներում և հանդեսներում, ինչպես նաև ռադիոյով և հեռուստատեսությամբ: Մինչ այժմ, նաև համացանցում պահպանվում է նրանց ջերմ հանդիպումը լուսաբանող տեսաժապավենը:

Այս հովվական այցելությունը տևեց 1987 թ.-ի հոկտեմբերի 5-ից մինչև նոյեմբերի 28-ը՝ անվանվելով որպես Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների և Կանադայի հայկական եկեղեցական համայնքներին հայրապետական այցելություն: Հայրապետը «Հայրենիքի ձայն» շաբաթաթերթի թղթակցի այն հարցին, թե ինչ է մտղում ամերիկահայությանը պատասխանել է. «Մեր ամենաջերմ ցանկությունն է, որ նոր աշխարհի տարածքի վրա մեր ազգի զավակները մնան անշարժորեն հավատարիմ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին, սրբությամբ պահպանեն իրենց ազգային ինքնությունը և

¹ Մանրամասն տես «Վավերագրեր Հայ եկեղեցու պատմության», գիրք ԺԶ, էջ 262-290:

² Տ. Տ. Վազգեն Ա Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Ժամանակագրություն, Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածին, 1990, էջ 21-22:

մեր մայրենի անուշ լեզուն ու իրենց հայաքրք միշտ սևեռած պահեն դեպի հավերժական Արարատը և դեպի լույսերը Երևանի»³:

Վազգեն Ա-ն մեծ ներդրում է ունեցել քրիստոնյա մյուս եկեղեցիների և կրոնական այլ կենտրոնների հետ հայ եկեղեցու հարաբերությունների ամրապնդման գործում. Հայաստանյայց Եկեղեցին 1962 թվականին դարձավ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի անդամ, եղբայրական հարաբերություններ հաստատվեցին նաև հայ կաթողիկե և հայ ավետարանական եկեղեցիների և նրանց առաջնորդների միջև:

Նախորդ հայրապետների այցերից բավական երկար դադարից հետո 1970թ. մայիսի 8-12-ը Վազգեն Ա Պապյանը այցելեց կաթողիկե եկեղեցու առաջնորդանիստ Վատիկան և հանդիպում ունեցավ Հռոմի պապ Պողոս VI-ի հետ: Սբ. Պետրոսի տաճարում Հռոմի քահանայապետի պատարագին ներկա է լինում նաև Վազգեն Ա-ն: Հռոմում կաթողիկոսն այցելում է նաև տեղի Լևոնյան վարժարան, որտեղ նրա պատվին մեծ ընդունելություն էր կազմակերպել կարդինալ Գրիգոր-Պետրոս ԺԵ Աղաջանյանը: Մեծ ոգևորությամբ են նաև վեհափառին ընդունում իտալահայ համայնքը, որի ներկայացուցիչների հետ, մոտ չորս հարյուր հոգի, հանդիպումը տեղի է ունենում Վատիկանի «Կանչելարիա» պալատի դահլիճում⁴: Վազգեն Ա-ի այցը Վատիկան նոր մակարդակի վրա դրեց հայ առաքելական եկեղեցու և կաթողիկե եկեղեցու հարաբերությունները: Այս պատմական հանդիպումից տարիներ անց 2001թ. Հռոմի պապ Հովհաննես Պողոս Բ-ն հովվապետական այցելություն կատարեց Հայաստան և հանդիպում ունեցավ Գարեգին Բ Ամենայն հայոց հայրապետի հետ:

Վազգեն Ա-ն զգալի ավանդ ունի նաև աշխարհասփյուռ հայության և նրա մշակութային արժեքների հայրենադարձման գործում: Կաթողիկոս ընտրվելուց հետո խորհրդային ղեկավարների հետ իր հանդիպումներում և նրանց ուղղված նամակներում նա միշտ արձարժել է 1948 թ. ընդհատված հայրենադարձությունը վերականգնելու հարցը, ինչպես և ՄՍՀՄ-ում հայկական բռնախլված տարածքների՝ Նախիջևանի, Արցախի և Ջավախքի՝

Սովետական Հայաստանին միացնելու գերխնդիրը:

Վեհափառի արտասահմանյան այցելությունների արդյունքում հատկապես նշելի է նորաբաց թեմերի հանգամանքը, որով նկատելի է Նորին Վեհափառության վերաբերմունքն ու սևեռուն ուշադրությունն աշխարհի տարբեր մասերում ձևավորվող հայկական նոր համայնքների նկատմամբ: Այս առումով վեհափառը նախաձեռնել էր այդ տարածաշրջաններում ստեղծել հոգևոր կենտրոններ ու թեմական վիճակներ: Այսպես, 1958 թ. հայրապետական կոնդակով կազմավորվում է Հնդկաստանի և Ծայրագույն Արևելքի հայրապետական պատվիրակությունը, 1968թ.՝ Ավստրալիայի և Նոր Զելանդիայի թեմը, 1974-ին՝ Անգլիայի թեմը, 1984թ. վեհափառը կոնդակով հայտարարում է Կանադայի հայկական նոր թեմի բացումը, նույն տարում կազմավորվում են նաև Արգենտինայի, Բրազիլիայի և Ուրուգվայի թեմերը, 1989 թ.՝ Արցախի թեմը: 1991-ին հիմնվում է Ուկրաինայի թեմը, 1992-ին՝ Գերմանիայի և Շվեյցարիայի թեմերը:

Այսպիսով, ինչպես տեսանք, վեհափառ հայրապետի եկեղեցական գործունեության մաս է կազմել Հայաստան-Սփյուռք կապի ամրապնդումը և հայկական գաղթօջախներում հայ առաքելական եկեղեցու ամրապնդումը: Բազմաթիվ հովվապետական այցելությունների արդյունքում նոր թեմեր բացվեցին կամ վերաբացվեցին, բազմաթիվ հանդիպումներ կազմակերպվեցին տարբեր երկրների պետական այրերի և հոգևոր առաջնորդների հետ և որ ամենակարևորն է՝ հայորդիների սրտերում բոցավառվեց դեպի հայրենիք անշեջ կրակը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Վավերագրեր Հայ եկեղեցու պատմության, գիրք ԺԶ, էջ 262-290:
2. Տ. Տ. Վազգեն Ա Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Ժամանակագրություն, Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածին, 1990:
3. «Էջմիածին» հանդես, 1970, Ը:
4. «Էջմիածին» հանդես, 1987, ԺԱ-ԺԲ:

Տճան/Հանձնվել է՝ 19.03.2020
 Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 22.03.2020
 Принята/Ընդունվել է՝ 24.03.2020

³ «Էջմիածին» հանդես, 1987, ԺԱ-ԺԲ, էջ 5:

⁴ «Էջմիածին» հանդես, 1970, Ը, էջ 24: